

Rolul Curții de Casație din Franța

Vincent Vigneau,
magistrat la Curtea de Casație din Franța

La Cour de cassation est, dans l'ordre judiciaire français, la juridiction la plus élevée. Les procès de caractère civil, commercial, social ou pénal sont d'abord jugés par des juridictions dites du premier degré (tribunaux d'instance et de grande instance, tribunaux de commerce, conseils de prud'hommes). Les décisions de ces juridictions sont, selon l'importance du litige, rendues soit en dernier ressort lorsqu'elles portent sur les affaires les plus modestes, soit, ce qui est le cas de la grande majorité d'entre elles, en premier ressort ; elles peuvent alors faire l'objet d'un appel devant une cour d'appel, où elles sont à nouveau examinées sous tous leurs aspects, en fait et en droit. Les décisions prononcées en dernier ressort par les juridictions du premier degré et les décisions émanant des cours d'appel peuvent elles-mêmes faire l'objet d'un recours devant la Cour de cassation.

În ordinea juridică franceză, Curtea de Casație este instanța supremă. Procesele de natură civilă, comercială, socială sau penală sunt mai întâi judecate de către jurisdicții denumite de primă instanță (tribunale de instanță sau de mare instanță, tribunale comerciale, instanțe de dreptul muncii, sociale). În funcție de importanța litigiului, deciziile acestor instanțe sunt date fie în ultimă instanță, atunci când privesc cauzele cele mai modeste, fie, marea majoritate, în primă instanță. Ele pot face obiectul unui apel în fața curții de apel, fiind din nou examinate sub toate aspectele de fapt și de drept. Deciziile pronunțate în ultimă instanță de către instanțele de primul grad și deciziile pronunțate de curțile de apel pot face obiectul unui recurs în fața Curții de Casație.

Pe lângă situarea în vârful piramidei, Curtea de Casație prezintă față de celelalte instanțe o situație specifică, dată în esență de următoarele două caractere:

În primul rând Curtea este unică: există, pentru întreaga Republică, o singură Curte de Casație. Acest principiu fundamental este enunțat la începutul textelor din Codului de organizare judiciară referitoare la Curtea de Casație. Importanța acestui principiu este înțeleasă în legătură cu finalitatea esențială a Curții, aceea de a unifica jurisprudența, de a determina interpretarea unitară a textelor de lege pe întregul teritoriu. Unicitatea jurisdicției permite uniformitatea interpretării în cadrul unei jurisprudențe menite să se impună. Unicitatea

și uniformitatea se condiționează reciproc.

În al doilea rând, Curtea de Casație nu reprezintă un al treilea grad de jurisdicție după tribunale și curți de apel, rolul său esențial nu este acela de a tranșa fondul, ci de a stabili dacă, în funcție de faptele care au fost în mod suveran apreciate prin deciziile recurate, regulile de drept au fost în mod corect aplicate. Astfel, Curtea nu se pronunță propriu-zis asupra litigiilor care au ocazionat deciziile recurate, ci asupra acestor decizii în sine. Ea este în fapt judecătorul deciziilor judecătorilor. Rolul său de a stabili dacă aceștia au făcut o aplicare corectă a legii la situația de fapt, astfel cum au reținut-o, și la aspectele ridicate în fața lor.

Ceea ce este casat este anulat și, cu excepția cazurilor excepționale de casare fără retrimiteri, cauza trebuie să fie rejudecată în limita a ceea ce a fost casat.

Această originalitate a Curții de Casație, care face ca recursurile deduse acesteia să reprezinte o cale de atac numită „extraordinară” se explică prin istoria sa. O lege dată în 27.11.1790 în contextul Revoluției Franceze, a instituit un

„Tribunal de casație”, care, în baza unui *senatus consult* din 28 florar anul XII, a devenit Curtea de Casație. Dar, în fapt, istoria Curții a început cu maniera de realizare a justiției în vechiul regim: justiția provenea de la rege, posibilitatea de formula recurs împotriva hotărârilor Parlamentului, recursul care era examinat de Consiliul Regelui. Aportul esențial al Revoluției a fost acela de a recupera instituția, atunci când tocmai își pierdea fundamentul, și, adaptând-o, de a transfera judecătorilor puterea care aparținea șefului Statului. În cursul secolului al XIX-lea, instituția a cunoscut o evoluție care i-a permis să dobândească o autoritate incontestabilă.

Această autoritate, nu doar juridică, dar și morală, l-a determinat pe legiuitor să încredințeze Curții și alte misiuni. Între acestea se numără introducerea unei proceduri de avizare care, în anumite împrejurări, îi permite să-și realizeze misiunea sa unificatoare nu doar *a posteriori*, ci și anterior, deci înainte ca judecătorii fondului să se fi pronunțat. Rolul Curții a sporit și sub alte forme: pe de o parte au fost create diverse alte instituții care sunt compuse în totalitate sau în parte de anumiți membri ai săi; pe de altă parte, acestora li se solicită din ce în ce mai des să participe, chiar în afara atribuțiilor lor judiciare, la diverse organisme a căror importanță și influență sunt în creștere.

Organizarea Curții de Casație

Organizarea Curții de Casație este, desigur, dată de calitatea acesteia de instanță care se pronunță asupra dreptului. Dar buna sa funcționare implică de asemenea existența unei puternice structuri administrative.

Din punct de vedere jurisdicțional, Curtea de Casație este compusă din secții, a căror competență se stabilește în funcție de criteriile revizibile stabilite de Oficiul Curții. Trei la origine (Secția civilă, Secția penală și Secția petițiilor, aceasta din urmă fiind desființată în 1947), numărul lor a crescut treptat până la șase. Celor trei Secții civile *stricto sensu* li se adaugă Secția comercială, economică și financiară, Secția socială și Secția penală. Fiecare secție are un președinte. Președintele Curții distribuie consilierii, în număr inegal, raportat la importanța recursurilor care cad în competența fiecărei secții. Apoi, în fiecare secție, numărul mare al recursurilor a impus o diviziune a muncii. De fapt, fiecare a trebuit să se împartă în secțiuni, în

cadru cărora completele de judecată sunt ele însele variabile. O cauză este soluționată de trei judecători, dacă recursul este inadmisibil sau nu se bazează pe motive serioase, fiind respins sau atunci când soluția cauzei „pare a se impune”. Alte cauze trebuie soluționate de un complet format din cel puțin cinci membri cu drept de vot. Prin decizia președintelui său, Curtea de Casație se poate întruni și în sesiune plenară, de exemplu atunci când soluția care urmează a fi pronunțată într-un dosar ar putea crea un revirement de jurisprudență sau este vorba despre o problemă delicată.

Curtea de Casație are, de asemenea, complete nepermanente, care includ fie membrii unei secții (adunări plenare), fie membri a cel puțin trei secții (secții mixte), complete care sunt prezidate de către președintele Curții sau de cel mai vechi președinte de secție.

În Adunările plenare, participă toți președinții și decanii secțiilor, precum și câte un consilier din cadrul fiecărei secții, rezultând un total de nouăsprezece membri. Trimiterea unei cauze în fața unui astfel de complet este decisă de președintele Curții sau de secția sesizată. Atunci când cauza ridică o chestiune de principiu, se formulează aceeași cale de atac după casare sau procurorul general solicită trimiterea înainte de a se intra în dezbateri. O decizie de casare pronunțată de Adunarea plenară impune obligația instanței la care cauza este trimisă să țină cont de soluția asupra problemelor de drept examinate.

Secțiile mixte includ, pe lângă primul președinte sau adjunctul său, patru judecători din fiecare Secție componentă (președintele, decanul și doi consilieri), astfel încât, în cazul unei secții mixte dată de trei secții, rezultă un total de treisprezece membri. Se dispune trimiterea în fața unei astfel de secții atunci când un caz ridică o problemă de competență mai multor secții, este posibil să se pronunțe soluții divergente de către secții, în caz de divergență în cadrul secției inițial sesizate sau procurorul general solicită trimiterea înainte de a se intra în dezbateri. Scopul acestor complete este, în esență, acela de a soluționa conflictele de jurisprudență între secții.

Fiecare secție dispune de unul sau mai mulți grefieri.

Pe de altă parte, un număr de comisii de natură jurisdicțională sunt strâns legate de Curtea de Casație, care oferă judecătorii,

infrastructura administrativă și facilitățile necesare pentru funcționarea lor.

Spre exemplu:

- Comisia națională de reparații pentru detenții, care acționează ca instanță de apel împotriva deciziilor luate de către președinții curții de apel cu privire la repararea pentru consecințe prejudiciabile ale arestării preventive atunci când s-a dispus în mod definitiv neînceperea urmăririi penale, scoaterea de sub urmărire penală sau achitarea.

- Comisia de reexaminare a unei decizii penale urmare a pronunțării unei hotărâri de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, înființată prin Legea din 15.06.2000, care îndeplinește rolul de filtru, verificând dacă cererea de reexaminare este admisibilă și întemeiată, înainte de a se trimite cauza unei instanțe de același grad cu acela al instanței care a pronunțat decizia prin care a fost încălcată Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a libertăților fundamentale;

- Instanța națională de liberare condiționată, de asemenea, creată de asemenea prin legea din 15.06.2000, care examinează apelurile împotriva deciziilor instanțelor regionale cu privire la cererile depuse de către deținuți.

- Există în cadrul Curții de Casație un Birou al ajutorului judiciar, în funcționarea căruia sunt implicați judecători, avocați, agenți ai statului și utilizatori. Acest birou, al cărui președinte este numit de către președinte, decide cu privire la cererile de acordare a sumelor necesare pentru onorariul de avocat formulate de părți cu prilejul recursului, asigurând astfel accesul liber la Curte pentru toți justițiabilii indiferent de situația lor materială.

În ceea ce privește administrația, vom vedea mai departe că primul președinte pentru instanță și Procurorul General pentru Ministerul Public au fiecare funcții specifice. În preajma fiecăruia funcționează un secretariat general compus din magistrați. Cei care colaborează nemijlocit cu primul președinte ocupă funcții de consilier, director de resurse umane, management și responsabil privind comunicarea. Secretariatul General al Președintelui coordonează serviciul interior al curții, serviciul informatic care asigură, operarea și întreținerea elementelor de software și hardware precum și formarea profesională a membrilor Curții.

Un „birou” format din primul președinte, președinții de secție, Procurorul General și primul

avocat general are atribuții specifice. Acesta stabilește materiile în care este competent potrivit legilor și decretelor, stabilește numărul și durata audierilor și întocmește tabelul național al experților. Totodată joacă rolul de consiliu al primului președinte cu privire la problemele fundamentale privind organizarea și funcționarea Curții.

În ultimul rând, la fel ca orice instanță, Curtea de Casație dispune de grefă, care include toate serviciile administrative ale instanței. Grefierul șef își asumă responsabilitatea pentru funcționarea grefei sub autoritatea primului președinte. Procurorul General dispune de un secretariat autonom, condus de un grefier șef.

Curtea de Casație nu reprezintă un al treilea grad de jurisdicție după tribunale și curți de apel, rolul său esențial este de a stabili dacă, în funcție de faptele care au fost în mod suveran apreciate prin deciziile recurate, regulile de drept au fost în mod corect aplicate.

Membrii Curții de Casație

O distincție fundamentală pentru sistemul judiciar francez este aceea dintre membrii instanței și cei ai Ministerului public. Funcția esențială a primilor este de a judeca. Ultimii participă la audieri în scopul de a apăra legea și aplicarea ei exactă.

Instanța

Sunt magistrați ai instanței președintele, președinții secțiilor, consilierii și consilierii referenți.

Primul președinte are atribuții atât jurisdicționale cât și administrative. El prezidează adunările plenare, secțiile mixte ale Curții, precum și secția Curții, dacă apreciază necesar. Acesta decide cu privire la cererea de urgență formulată de una din părțile recursului și poate reduce termenele prevăzute pentru depunerea memoriilor. Președintele Curții se pronunță cu privire la pertinența cererilor de autorizare a înscrierii în fals privind înscrisurile prezentate în fața Curții, constată decăderea din recurs pentru nedepunerea memoriului în termen, inadmisibilitatea și desistările. Soluționează cererile de retragere de pe rol, ia cunoștință despre deciziile Biroului de ajutor judiciar, care îi pot fi deferite, repartizează secțiilor consilierii, consilierii referenți și grefierii de secție, prezidează Biroul și

controlează activitatea grefierului șef în privința administrației.

Dar, pe lângă funcțiile sale jurisdicționale și administrative în cadrul Curții, primul președinte are atribuții exterioare deosebit de importante. Printre forurile pe care le prezidează se numără Consiliul Superior al Magistraturii, atunci când acesta statuează în materie disciplinară, cu privire la un magistrat de instanță, Comisia de promovare a magistraților, Consiliul de Administrație al Școlii Naționale a Magistraturii, care joacă un rol esențial în definirea pedagogiei aplicate viitorilor magistrați și magistraților în funcție în cadrul formării continue. Primul magistrat al Franței este un interlocutor ascultat de către diversele autorități ale statului și reprezintă frecvent sistemul judiciar la reuniuni naționale și internaționale. Este în mod deosebit consultat cu privire la proiectele de legi și decrete, nu numai în ceea ce privește procedura în fața Curții de Casație, ci și cu referire la reforme majore ce implică justiția. Legislativul îi atribuie, de asemenea, dată fiind independența funcției sale și autoritatea acesteia, sarcina de a desemna personalitățile chemate să prezideze diferite foruri sau să participe la acestea.

În ultimii ani, președintele convoacă o dată pe an toți președinții curților de apel, pentru schimburi cu privire la noile probleme juridice cu care se confruntă tribunalele și curțile de apel, în prezența reprezentanților diferitelor secții ale Curții și a reprezentanților Cancelariei. Aceste întâlniri, care continuă prin contactele scrise trimestriale între curțile de apel și Curtea de Casație, sunt un instrument valoros pentru strângerea legăturilor între toate nivelurile sistemului judiciar și permit Curții de Casație să distingă în noianul cauzelor pe care le examinează, prioritățile în misiunea sa de a stabili dreptul.

Președinții Secțiilor, șase la număr, prezidează audierile în cadrul completului lor. În absența acestora, audierea este prezidată de cel mai vechi consilier al secției, numit Decan sau, în lipsa acestuia, de către cel mai vechi dintre consilierii prezenți.

Consilierii, termen prin care sunt desemnați judecătorii Curții, sunt în număr de o sută zece, la care se adaugă treizeci și cinci de angajați, care sunt nominalizați de președinții curților de apel și de președintele Tribunalului de Mare Instanță din Paris. Ei sunt numiți prin decret al Președintelui Republicii la propunerea Consiliului

Superior al Magistraturii. Sunt aleși în primul rând dintre magistrații judicari, dar există și cazuri de integrare a unor profesori de drept sau a avocaților generali de la Consiliul de Stat și Curtea de Casație. Consilierilor li se adaugă consilierii în serviciul extraordinar (zece posturi) care sunt numiți pentru cinci ani, în considerarea competenței și experienței lor și care au atribuții identice.

Consilierii sunt chemați, de asemenea, să participe la diverse comisii și instituții, la care de obicei sunt numiți în general prin desemnare sau de către președinte, la propunere.

În fiecare secție, cel mai vechi dintre consilierii, numit Decan, exercită un rol de supraveghere cu privire la ansamblul cauzelor.

Consilierii referenți, în număr de șaptezeci și doi, sunt aleși dintre magistrații în funcție la instanțele inferioare, pentru o perioadă de maximum zece ani. Ei au doar vot consultativ la deliberări, cu excepția cazurilor în care sunt și raportori, caz în care votul lor este deliberativ. Aceștia sunt, de asemenea, responsabili cu cercetarea și elaborarea rezumatelor hotărârilor judecătorești, în colaborare cu serviciul de documentare și studii.

Parchetul General

Conduc de către Procurorul General, asistat de șase primi avocați generali, Parchetul General include treizeci și trei avocați generali. Procurorul General este cel căruia îi sunt încredințate funcțiile Ministerului Public. Procurorii sunt repartizați de acesta către secția unde apreciază că serviciul lor va fi cel mai util. Procurorul General poate alege să participe el însuși la audieri în cadrul diverselor secții. În fapt, Procurorul General și avocații generali sunt independenți față de Ministrul Justiției și avocații generali nu sunt subordonați Procurorului General, care nu le dă instrucțiuni.

Scopul, atribuțiile și autoritatea Parchetului de pe lângă Curtea de Casație sunt specifice. Chemat să reprezinte o forță motrice în administrarea justiției, Ministerul Public are aici rolul esențial de a asigura interpretarea uniformă a legii și conformitatea sa cu voința legiuitorului, interesul general și ordinea publică. El trebuie să se asigure, de asemenea, de uniformitatea jurisprudenței, atât în cadrul Curții, cât și în ansamblul instanțelor.

În această perspectivă, Procurorul General are prerogative semnificative. În materie civilă,

el poate să ia inițiativa de a supune cenzurii Curții o decizie "în interesul legii" neregulamentară. Acesta poate, de asemenea, la solicitarea ministrului justiției, să exercite un recurs pentru exces de putere, sesizând Curtea cu privire la actele prin care judecătorii și-au depășit puterile. În materie penală, recursul în interesul legii poate fi exercitat fie la solicitarea ministrului justiției, fie la inițiativa Procurorului General. După cum știm, acesta are de asemenea posibilitatea de a solicita trimiterea unei cauze către secția mixtă sau adunarea plenară.

Procurorul General este implicat în diferite comisii pe lângă Curtea de Casație și Comisia care statuează asupra recursurilor formulate de către ofițerii Poliției judiciare cu privire la care s-a pronunțat o decizie de suspendare sau retragere a acreditării. Sesizează Curtea de Casație în cazul recursurilor în revizuire, cererilor de trimitere a unei cauze la o altă instanță, pe motiv de bănuială legitimă sau de siguranță publică, cererile de reglementare judiciară, cererile de desemnare a unui instanțe pentru instrucția sau judecata crimelor și delictelor comise de către magistrați și de anumiți funcționari.

Procurorul General îndeplinește totodată funcțiile Ministerului Public pe lângă Curtea de Justiție a Republicii, unde este asistat în acest scop de primul avocat general și doi avocați generali. În plus, Procurorul General este chemat să intervină în gestionarea corpului judiciar și disciplina acestuia. Face parte din Comisia de promovare a magistraților și Consiliul de Administrație al Școlii Naționale de Magistratură, prezidează completul Consiliului Superior al Magistraturii în materia disciplinei magistraților parchetului.

Ordinul avocaților la Consiliul de Stat și la Curtea de Casație

La Curtea de Casație există avocați specializați pentru a oferi reprezentare și apărare justițiabililor. Ei se bucură de un monopol în fața Curții, cu excepția litigiilor electorale (profesionale și politice), unde părțile au posibilitatea de a se apăra ele însele. Acești avocați, reuniți într-un ordin, sunt succesori ai avocaților din Consiliile Regelui, motiv pentru care sunt numiți uneori avocați ai Consiliilor. Carta Ordinului datează de la o ordonanță a regelui din 10.09.1817, încă în vigoare, cu toate că a fost supus de-a lungul anilor unor modificări necesare. Acești

avocații sunt titularii unui oficiu, numărul lor fiind limitat la șaiszeci. Un decret din 15.03.1978, a permis totuși ca aceste oficii să aibă ca titulari societăți civile profesionale, care pot cuprinde fiecare până la trei asociați persoane fizice. Numărul total de avocați, asociați sau nu, era de 98 la 01.11.2008. Accesul la profesie este supus unor condiții stricte, care rezultă fie din promovarea unui examen la finalul unui program de formare de trei ani, fie din competența profesională anterioară a candidatului, definită în funcție de anumite criterii obiective foarte precise. Numirea avocatului se efectuează prin decret al ministrului justiției, cu prezentarea antecesorului, al cărui drept se reflectă în plata de către succesori sau de către asociatul prezentat a unei contraprestații financiare al cărei cuantum este controlat prin Ordin al Cancelariei și pentru care există facilități de finanțare. Stabilirea unui barou specializat atașat unei curți supreme a fost recunoscută de instanțele europene ca o necesitate dată de serviciul public al justiției.

Disciplina internă a Ordinului este asigurată de un consiliu de disciplină compus dintr-un președinte și unsprezece membri, toți aleși pentru trei ani, o treime dintre membrii consiliului fiind reînnoită în fiecare an. Rolul esențial al Consiliului Ordinului este să stabilească deontologia avocaților Consiliilor. Consiliul Ordinului își dă avizul privind acțiunile în răspundere personală care îi pot privi pe aceștia.

Avocații, care sunt de asemenea ofițeri ministeriali, sunt strâns asociați în funcționarea Curții de Casație. Fiecare cabinet oferă asistență pentru beneficiarii ajutorului judiciar, unii avocați fac parte din biroul de ajutor judiciar iar alții examinează recursurile în materie penală pentru a detecta un posibil motiv de casare. Mai general, rolul lor este de a aborda două preocupări ce se suprapun și sunt interdependente: interesul justițiabililor și buna funcționare a instanței. ,

Recursul în anulare

Recursul în anulare în materie civilă este declarat la Grefa Curții de Casație, prin intermediul unui avocat de la Consiliul de Stat și de la Curtea de Casație (mai puțin în materie electorală unde poate fi declarat de partea însăși sau prin mandatar cu procură specială). Termenul este „de două luni, cu excepția cazului în care se prevede altfel”, și curge de la comunicarea deciziei atacate. În materie penală,

cererea de recurs trebuie să se facă la instanța care a pronunțat decizia atacată și într-un termen de 5 zile de la pronunțare.

Prin recurs, care apoi se supune anumitor reguli de procedură pe care această prezentare nu își propune să le detalieze, se atacă, prin definiție, o decizie. Acest fapt ridică întrebarea dublă, privind natura deciziei care poate fi atacată și motivele pentru care poate fi atacată.

În materie civilă, recursul este deschis doar în privința deciziilor pronunțate în ultimă instanță. Dar, cu anumite rezerve, este necesar să fie pronunțată pe fondul cauzei, adică cel puțin pe "o parte din principal", ceea ce exclude hotărârile judecătorești, prin care se dispun acțiuni de instrucție sau măsuri provizorii; acestea pot fi supuse recursului decât ulterior, odată cu decizia care va fi pronunțată pe fond.

Pentru a obține o casare, partea care formulează recurs trebuie să dovedească încălcarea normelor de drept prin respectiva decizie. Este exclusă orice discuție cu privire la fapte, faptele pe care Curtea de Casație le controlează și a căror apreciere ține de puterea suverană judecătorului.

În cauzele penale, "hotărârile Secției instrucției și hotărârile judecătorești pronunțate în ultimă instanță în materie penală, corecțională și polițienească pot fi anulate în caz de încălcare a legii...". Deciziile interlocutorii au un regim special, care permite, în anumite condiții, să fie sesizat președintele secției penale cu o cerere de autorizare a unui recurs imediat. Alături de încălcarea legii, Codul de procedură penală adaugă alte cazuri, care se referă în număr mare la vicii de formă, aceste texte fiind întărite în prezent de Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

În general, fie în materie civilă sau penală, controlul Curții de Casație cuprinde două mari categorii: controlul normativ și de controlul disciplinar.

Controlul normativ se exercită, în principal, prin analiza pretinselor încălcări ale legii (civile sau penale) sau a pretensei lipsei de temei legal (în materie civilă). Atunci când se vorbește despre încălcarea legii, se înțelege atât legea în sens constituțional, cât și textele regulamentare, cutuma, și mai ales tratatele internaționale, cărora articolul 55 din Constituție le conferă superioritate față de legislația internă, cu referire specială la dreptul comunitar. În ceea ce privește lipsa de temei legal, aceasta nu implică în mod

necesar o înțelegere greșită a dreptului de către judecătorul fondului, ci presupune că acesta nu și-a motivat în mod corespunzător decizia. La aceste cazuri se adaugă, în principal, denaturarea unui înscris, lipsa de motivare și lipsa de răspuns la concluzii. Acesta este prin excelență domeniul în care se poate exercita demersul unificator - și adesea inovator - al Curții de Casație în privința interpretării normelor de drept, fie că sunt de fond sau de procedură, vechi sau noi. Aici se elaborează jurisprudența Curții de Casație, asupra căreia ne vom opri mai târziu.

Noțiunea de **control disciplinar** - expresie consacrată cu mult timp în urmă - se referă, în principal, la obligațiile impuse asupra judecătorilor cu privire la modul în care aceștia trebuie să dea și să redacteze deciziile lor: expunerea pretențiilor și mijloacelor părților, răspunsul la concluzii, motivarea soluțiilor și a hotărârilor. Exigențele în materie de motivare se referă nu doar la obligația de a enunța motivele pe care se sprijină dispozitivul, ci și la aceea de a nu exista contradicții, de a nu se utiliza motive ipotetice sau dubitative precum și motive inoperante, respectiv motive care nu reprezintă un răspuns față de aspectul invocat. Denaturarea sensului clar și fără echivoc a unui înscris poate fi examinată, de asemenea, în cadrul controlului disciplinar în materie civilă. În același sens, amintim: încălcarea obligațiilor deontologice ale judecătorilor și, în general, a componentelor procesului echitabil; principiul contradicției, mai ales atunci când un aspect este invocat din oficiu; principiul imparțialității; principiul publicității audierilor; judecata într-un termen rezonabil. Principiul imparțialității, aplicat în lumina articolului 6 par. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, a cunoscut, în mod special, dezvoltări jurisprudențiale care au condus la consecințe importante în privința funcționării instanțelor judecătorești sau organismelor asimilate acestora, între care autoritățile administrative independente.

Acest control disciplinar pe scară largă reprezintă o sarcină grea pentru Curtea de Casație, având în vedere numărul mare de recursuri prin care se invocă unul sau mai multe aspecte relevante din acest punct de vedere. Eludarea sa este totuși imposibilă având în vedere pe de o parte, numărul, diversitatea și eterogenitatea instanțelor ale căror decizii sunt supuse controlului Curții de Casație, și, pe de altă parte, importanța majoră a exigențelor unui proces echitabil într-un stat de drept.

Instrucția și judecata recursului

După înregistrarea recursului la Grefa Curții de Casație, este necesar să se depună, sub sancțiunea decăderii, un memoriu, numit memoriu legalizat. Acesta cuprinde motivele de drept invocate pentru care se solicită anularea deciziei atacate, și dezvoltă argumentele în sprijinul acestor motive; pârâtul poate, la rândul său, să răspundă prin depunerea unei apărări. După expirarea termenelor acordate părților în acest sens, variind în funcție de natura cauzei (în materie civilă, în principiu de patru luni pentru memoriul de cerere și două luni pentru apărare de la data comunicării memoriului de cerere), dosarul este direcționat, după natura sa, la una dintre cele șase secții ale Curții sau chiar unei secții mixte sau adunării plenare, pentru desemnarea unui consilier raportor.

Apoi, dacă recursul este inadmisibil sau nu este întemeiat pe motive serioase, dosarul poate lua o cale rapidă și simplificată, numită procedură de inadmisibilitate. Această procedură, care a fost instituită printr-o lege din 25.06.2001, a reluat în altă formă, procedura examenului prealabil a recursului, care a existat până în 1947, cel puțin în materie civilă, însă cu două diferențe esențiale. Pe de o parte, în timp ce atunci exista în acest scop o secție specială, numită Secția petițiilor, în prezent fiecare secție își constituie în acest scop complete variabile din trei magistrați. Pe de altă parte, în timp ce examinarea efectuată de Secția petițiilor reprezenta o etapă obligatorie pentru toate recursurile, mai puțin în materie penală, în prezent sunt examinate de completele indicate doar acele recursuri care par să justifice o decizie de inadmisibilitate.

Această procedură de filtrare are mai multe avantaje. Este rapidă și simplă: dacă sunt necesare un examen serios din partea raportorului și avizul Ministerului Public, deciziile de inadmisibilitate sunt pe de altă scutite de motivare. În plus, eliberând Curtea de Casație de dosarele care nu merită să rețină atenția, ea se poate concentra pe aspectele esențiale ale misiunii sale, respectiv elaborarea unei jurisprudențe construite prin soluțiile pronunțate cu privire la cererile de recurs care ridică probleme reale de drept. Ponderea recursurilor supuse acestei proceduri este semnificativă, respectiv 30% pentru secțiile civile și 35% pentru secția penală.

Orice alt dosar care justifică un examen aprofundat face obiectul unei instrucții scrise din partea consilierului raportor căruia i-a fost atribuit

de președintele secției sale. Rolul raportorului este de a pregăti un raport după studierea dosarului, precum și o notă și unul sau mai multe proiecte de hotărâri. Raportul conține expunerea faptelor și a procedurii, analiza susținerilor, identificarea și relevanța problemei de drept, trimiterile esențiale la jurisprudența și doctrina relevante, indicarea faptului că au fost stabilite unul sau mai multe proiecte de hotărâri, o propunere cu privire la completul corespunzător. Nota conține doar opinia raportorului. Pluralitatea de proiecte de hotărâri depinde doar de aprecierea raportorului, care poate estima că mai multe soluții sunt previzibile sau trebuie, în orice caz, supuse discuției.

Dosarul, inclusiv raportul (cu excepția notelor și a proiectelor de hotărâri, care sunt destinate să fie cunoscute numai de consilierii care vor participa la deliberare), este apoi transmis unui avocat general, care îl va studia în vederea avizării. Cu o săptămână înainte de audiere, președintele și decanul secției se întâlnesc pentru a face schimb de opinii privind cauzele astfel programate. Obiectul „conferinței” este de a determina dacă anumite cauze par să prezinte dificultăți speciale ce necesită o atenție specială din partea raportorului și a completului.

Acest complet, în conformitate cu o lege din 23.04.1997, este compus din trei judecători, în cazul în care soluția cu privire la recurs, oricare ar fi aceasta (respingere, casare, inadmisibilitate) se impune. În caz contrar, completul trebuie să includă cel puțin cinci judecători care au drept de vot. Se utilizează adesea expresiile „complet restrâns” în primul caz și „complet de secție” în al doilea caz.

Urmează apoi deliberarea asupra cauzei. În toate cazurile, procurorul își exprimă punctul său de vedere. Se acordă apoi cuvântul decanului și, în ordinea descrescătoare a vechimii, fiecărui consilier, președintele exprimându-se ultimul. Apoi soluția, respectiv nu doar sensul general al hotărârii, ci și termenii acesteia (care sunt cel puțin la fel de importanți ca soluția în sine), este votată și adoptată cu majoritate, votul fiind secret. Nu există posibilitatea de se formula opinie separată.

În caz de respingere a recursului, decizia atacată devine irevocabilă. Când se dispune casarea, aceasta poate fi totală (decizia atacată este anulată și părțile sunt în consecință în starea în care au fost înainte de pronunțarea ei) sau parțială (în acest caz numai anumite părți din

dispozitivul deciziei sunt anulate). Casarea nu privește decât părțile din recurs, sub rezerva posibilității pe care Curtea o are în materie penală de a extinde efectele anulării asupra unor părți care nu au fost implicate în recurs.

În marea majoritate a cazurilor, prin decizia de casare, se dispune trimiterea cauzei la o instanță de aceeași natură cu aceea a cărei decizie a fost anulată sau aceleiași instanțe, în altă compunere. Cu excepția cazului când a fost pronunțată de Plen, Curtea nu este obligată să respecte o decizie a Curții de Casație. Cu excepția cazului când este pronunțată de adunarea plenară, instanța de trimitere nu este obligată să se conformeze. Pe de altă parte, Curtea poate casa fără trimitere, atunci când casarea nu implică o nouă soluție pe fond, având în vedere că faptele, așa cum au fost constatate și apreciate în mod suveran de judecătorii fondului, îi permit să aplice regula de drept potrivită. Obiectivul este să se accelereze astfel cursul procedurilor și să se respecte cerința majoră a dreptului la un proces echitabil, care include dreptul părții de a fi judecată într-un termen rezonabil.

Jurisprudența Curții de Casație

Prin poziția sa în vârful ierarhiei judiciare, unicitatea și vocația sa principală, Curtea de Casație are un rol esențial în unificarea jurisprudenței. Această funcție explică specializarea Curții, care nu este niciodată un judecător al faptelor. Astfel, ea este chemată exclusiv să interpreteze norma de drept, material sau substanțial, veche sau nouă, ceea ce crește gradul de interes pentru deciziile sale. Această interpretare se realizează prin răspunsul la aspectele invocate în fața sa, mai ales la aspectele referitoare la încălcarea legii. Jurisprudența astfel constituită se impune a fi observată, sub aspectul formării, al evoluției și al diseminării.

Prin însăși natura tehnicii de casare, care este de a verifica, în fiecare caz, aplicarea corectă a legii, jurisprudența se formează progresiv, în funcție de recursurile și motivele invocate. Practica numită a hotărârilor de reglementare este interzisă la Curtea de Casație, ca în orice altă instanță franceză, de articolul 5 din Codul civil, potrivit căruia "este interzis judecătorilor să se pronunțe prin dispoziții generale și de reglementare asupra cazurilor ce le sunt deduse". Deci, jurisprudența se poate dezvolta pe măsura aspectelor invocate. Astfel Curtea

stabilește dreptul, ascultând societatea franceză – și acum europeană - adaptându-l evoluțiilor acestei societăți, de natură politică, socială, economică, internațională, tehnică, sau chiar tehnologică: diversitatea de întrebări o determină să dea un răspuns echilibrat și coerent pentru majoritatea dificultăților de interpretare a legii.

Flexibilitatea care rezultă de aici lasă loc pentru o eventuală a doua lectură în timp a sensului pe care trebuie să îl primească legea, în funcție de schimbările din societate și modul în care acestea sunt percepute. Aceasta permite în special depășirea lacunelor din dreptul pozitiv, articolul 4 din Codul civil interzicând judecătorului să refuze să se pronunțe sub pretextul de tăcere, obscuritate sau insuficiență a legii. Curtea de Casație are în acest sens o funcție esențială. În ipoteza tăcerii legii, ea utilizează în principal două tehnici. Prima este de aplicare a textelor la situații pe care legiuitorul nu le-a prevăzut - cum pot fi, de exemplu, textele referitoare la răspunderea delictuală, cuprinse în esență de Codul civil din 1804, aplicate circulației automobilelor. A doua tehnică este de a trimite la principiile generale (cum sunt în special regula „*fraus omnia corrumpit*”, teoria îmbogățirii fără justă cauză, acea tulburare anormală a vecinătății sau la principiul dreptului la apărare), desigur în măsura în care nu intră în conflict cu un text de drept pozitiv. Tehnica are totuși limitele sale: uneori textul legii, deși devenit foarte discutabil, din cauza diverselor evoluții nu permite schimbarea de interpretare. Curtea evocă atunci în raportul său anual consecințele stării acestor texte de texte și propune modificări legislative.

Evoluția jurisprudenței cunoaște momente de rezistență, dar și revirimente, care au caracter excepțional. Judecătorii Curții de Casație sunt preocupați să dezvolte o jurisprudență stabilă, care să poată constitui o referință pentru instanțele de fond, justițiabili și avocați. Construcția dreptului nu se poate face decât prin continuitate, care trebuie înțeleasă în legătură cu autoritatea însăși a instanței. Totuși, după cum s-a afirmat adesea în hotărâri, jurisprudența nu poate fi înghețată. Și logica evoluției poate astfel să conducă, cu privire la un aspect sau altul, la o revoluție, care este, de cele mai multe ori rezultatul unei maturizări interne, la care se adaugă alte elemente, cum ar fi reacțiile doctrinei sau rezistența instanțelor de fond. Revirimentul este decis, în toate cazurile, după o matură chibzuire, pentru că are efecte nu numai în cazul respectiv

ci, prin reacție în lanț, în toate dosarele în curs de soluționare în care se ridică aceeași problemă. Altfel spus el are un efect retroactiv și repune în discuție practicile pe care le condamnă. Înțelegem că se exprimă în permanență preocuparea pentru un echilibru delicat între necesitatea de a adapta legea la schimbările din societate și necesitatea permanenței regulii. Cele mai importante revirimente sunt decise de Adunarea plenară, chiar dacă nu deține monopolul în această privință.

Cu toate acestea, semnificația practică a jurisprudenței Curții de Casație este dată de cunoașterea ei nu doar în mediul judiciar, ci și de către companii și particulari.

Prin urmare, difuzarea sa prin diversele căi ce răspund diversității publicului interesat și care cade în sarcina Serviciului de documentare și de studii, este considerată de mare importanță. Instrumentul tradițional, care își are originea în epoca Revoluției, este dat de cele două buletine informative lunare, unul pentru secțiile civile și unul pentru secția penală, în care sunt publicate anumite hotărâri la președintelui fiecărei secții.

Astăzi există, de asemenea, un buletin informativ trimestrial privind dreptul muncii și un buletin informativ bilunar de informații. Acest ultim buletin informativ, trimis tuturor tribunalelor și curților de apel, citează în rezumat deciziile cele mai importante sau care prezintă un interes special pentru judecători de fond, pronunțate nu numai de către Curtea de Casație dar și de alte instanțe de judecată, și include opinia avocaților generali și rapoartele consilierilor; aici sunt, totodată, publicate o selecție a studiilor de doctrină sau a relatărilor privind reuniunile organizate de către Curtea de Casație, cum este aceea a președinților curților de apel.

Un alt instrument utilizat constant începând din secolul al nouăsprezecelea a fost publicarea de hotărâri în reviste juridice, însoțite de comentarii doctrinare, și, adesea, pentru cele mai importante decizii, de avizele și rapoartele menționate mai sus.

Cu toate acestea, dată fiind informatizarea și dezvoltarea internetului, publicul are acces liber pe site-ul *Legifrance* (<http://www.legifrance.gouv.fr>), la o bază de date on-line, care conține toate deciziile publicate în Buletinul informativ civil din anul 1960 și în Buletinul informativ penal din anul 1963, precum și toate deciziile, indiferent dacă sunt sau nu publicate, de după 1987.

Această bază de date este proiectată să se dezvolte prin apariția unor noi rubrici. Site-ul web al Curții de Casație (<http://www.courdecassation.fr/>) propune, la rândul său, o selecție de hotărâri și avize și reproduce, în integralitate, buletine informative periodice.

O mențiune specială trebuie să primească Raportul anual al Curții de Casație. Codul de organizare judiciară prevede, de fapt, că acesta informează anual ministerul justiției despre mersul procedurilor și termenele de executare. În vederea elaborării sale, a fost instituită o Comisie a raportului și studiilor, compusă sub autoritatea șefilor Curții, din președinte, consilier, reprezentanți din fiecare secție și ai parchetului general, directorul Serviciului de documentare și studii. Raportul anual cuprinde, mai ales, sugestii privind modificările legislative sau de reglementare, comentariul deciziilor cele mai semnificative pronunțate în cursul anului și al studiilor juridice realizate de către membrii Curții. Acesta poate fi consultat on-line pe site-ul web al Curții de Casație.

Serviciul de documentare și studii al Curții de Casație

Plasat sub autoritatea primului președinte, Serviciul de documentare și studii este condus de un consilier la Curtea de Casație și compus, în principal, din magistrați (auditori la Curtea de Casație) și grefieri șefi.

În primul rând, el contribuie la raționalizarea gestionării cauzelor. Ca atare, în etapa orientării recursurilor, el pune în legătură procedurile care ridică probleme identice sau apropiate în vederea reducerii eventualelor divergențe de jurisprudență în cadrul Curții de Casație sau între aceasta și instanțele de fond. Sprijină, în funcție de necesități, consilierii și avocații generali în cercetările lor. Crearea, în cadrul său, a unui observator al dreptului european reprezintă un mijloc de analiză în măsură să răspundă problemelor referitoare la aplicarea dreptului european de către instanțele naționale.

În al doilea rând, Serviciul de documentare și studii contribuie la dezvoltarea politicii jurisprudențiale a Curții prin publicarea și difuzarea, mai ales pe cale electronică, a hotărârilor Curții de Casație în instanțele de judecată.

Avizele Curții de Casație

O lege din 15.05.1991 conferă Curții de Casație puterea de a emite avize. Procedura de

avizare are avantajul de a permite să se cunoască foarte repede poziția Curții privind interpretarea textelor noi și, astfel, o predicțibilitate mai mare pentru poziția pe care Curtea o va adopta față de o normă sau alta, a căror aplicare ridică dificultăți. Procedura de avizare, strict reglementată, este supusă unui număr de condiții:

- cererea trebuie să fie făcută de către o instanță a sistemului judiciar care, sesizată cu o problemă în cadrul unui proces în curs, decide să se adreseze Curții. Prin urmare, sunt excluse cererile care ar proveni direct de la părți

- Problema trebuie să fie o problemă de drept și, mai ales, o problemă nouă.

- Problema trebuie să prezinte o dificultate serioasă și să apară în litigii numeroase.

- La aceste condiții, ce rezultă din lege, Curtea de Casație a adăugat o ultimă condiție: problema

nu trebuie să facă obiectul unui recurs aflat în curs de soluționare în fața Curții, pentru a nu răpi secției sesizate rolul său de a judeca.

În materie penală, legea din 25.06.2001 a impus alte restricții suplimentare ce țin de natura litigiilor și preocuparea de a nu întârzia adoptarea unei decizii, atunci când un învinuit se află în stare de arest preventiv sau sub control judiciar.

Curtea de Casație, care decide în complet specific, distinct, după cum se solicită un aviz în materie civilă sau penală, în principiu sub conducerea președintelui, este obligată să își dea avizul în termen de trei luni de la data sesizării.

Instanța care a solicitat avizul nu este obligată în mod formal să îl urmeze. Numărul anual de avize este de aproximativ zece.

**Traducere și adaptare realizate de
Oana Ignat**